

MENEKÜLÉS A SZABADSÁGBA

– Hannos Gábor –

Bevezető

Manapság szubkultúra- és színtérkutatással foglalkozni kétarcú vállalkozás. Egyfelől a tágan értelmezett kutatási téma rengeteg potenciált rejt magában, hiszen az olyan, egyre gyorsuló és a világ komplexitását exponenciálisan fokozó makrostrukturális folyamatok, mint például a modernitás, a tömegmédiá, az individualizáció áthatják a lokális, transzlokális és virtuális térben szerveződő csoportokat (Tófalvy, 2008), így azok e folyamatok hatásmechanizmusainak legekleatásabb példáivá válnak. Ráadásul alkalmas arra, hogy a kisebbségi-többségi kultúra dichotómiáját ne eleve adott kategóriaként fogja fel, hanem az interszjektív valóság megragadása által tematizálja – jelen dolgozat is valami ilyesmire tesz kísérletet.

Másfelől azonban a szubkultúra- és színtérkutatás olyan múlttal rendelkezik a kulturális antropológián belül, mint talán a „primitívek” kutatásán kívül semmilyen más téma nem.¹ Éppen ezért friss elméleti relevanciával bíró tanulmányok aligha kerülnek ki korunk szerzőinek kezei közül. Jelen cikk sem annyira a színterekkel és mikrokulturális szerveződésekkel kapcsolatos teoretikus megfontolások számát akarja gyarapítani – bár állást foglal a szabadság fogalmának alkalmazhatósága mellett, ami a szubkultúra-kutatásokat illeti –, sokkal inkább azzal igyekszik röviden számot vetni, hogy korunk egyik mindinkább népszerűbbé váló színterét, a technót mint az ellenállás színterét mutassa be. Arra igyekszem rávilágítani, hogy a már említett kisebbségi-többségi ellentét miképpen konstruálódik a vizsgált mikrotársadalom kulturális közegében és narratívájában, egyes makrostrukturális behatások figyelembevételével. Ebből fakadóan végső soron tárgya a technó és a szabadság mint kommunikációs csatorna. A szakirodalmi áttekintés után ahol a hangsúlyt a már említett oppozíció szubkulturális kontextusba ágyazott értelmezésével foglalkozó, leginkább zenei színtereket elemző cikkekre és tanulmányokra helyeztem, 10 életútinterjút és több rövidebb beszélgetést felhasználva – amelyek mindegyike 18–25 éves fiatalokkal, jellemzően egyetemistákkal készült² – igyekszem mondandómat megalapozni, miközben azt próbálom bizonyítani, hogy az elsősorban filozófiai gyökerekkel rendelkező szabadság fogalma nagyon is részét képezheti a társadalomtudományi kutatásoknak. A felhasznált interjúk és beszélgetések 2019 és 2020 között, az Identitás-konstrukciók a techno-szubkultúrában című, 2020-ban a PPKE BTK Szociológiai Intézetében megvédett szakdolgozatomhoz készültek, majd végső formájukat a 2021-es XXXV. OTDK Társadalomtudományi Szekciójában érték el Dionüszosz és a technó című dolgozathoz kapcsolódva. Jelen íromány e dolgozat egyik fejezetének átdolgozott, némileg kibővített formája.

2. A szabadság koncepciója és a kisebbségi-többségi viszony a szubkultúra-kutatásokban

Howard Becker, a szubkultúra-kutatás³ klasszikus korszakának talán legnagyobb formátumú szerzője, volt az első, aki egy konkrét szubkulturális csoportosulás

(jazz-zenészek) prizmáján keresztül igyekezett elemezni, hogy miképpen konstituálódik a többség koncepciója a diszkurzív térben. Itt sejlenek fel – de nem konkretizálódnak – a kutatástörténetben először az autenticitás, az unikalitás, a homogenitás, az uniformizálódás fogalmai,

¹ Ehhez ld. Kacsuk Zoltán Szubkultúrák, poszt-szubkultúrák és neo-törzsek (2005) című, kiváló áttekintő tanulmányát.

² Idézések esetén az interjúalanyok nevét megváltoztattam, életkorukhoz egy-két évet hozzáadtam vagy elvettem.

³ Ezen a ponton érdemes megjegyezni, hogy a magam részéről a dinamikus színtér fogalmát preferálom a statikus szubkultúrával szemben, így amikor tudom, akkor előbbit fogom alkalmazni. Azonban, pl. Becker esetében, anakronisztikus lenne egy olyan fogalmat használni, amit később csatornáztak be a szubkultúra-kutatásba (Harris, 2008; Tófalvy, 2008).

amelyek ma is termékeny és sokat alkalmazott terminusai a szubkultúrák antropológiájának (Becker, 1991). Azt azonban látnunk kell, hogy a klasszikus korszak szerzői még mindent a deviancia szűrőjében vizsgáltak⁴ (vö. Cohen, A., 1977). A későbbiekben ezen továbblépések, ezért sem fogom alkalmazni a deviancia tematikus fogalmát a technó-értelemvilág leírásához⁵. Az újulám korszakában, a birminghami CCCS⁶ kutatásaiban is jelentősek maradtak ezek a fogalmi perspektívák, de ott már a makrotársadalmi tendenciák is nyomon követték az elemzéseket. Így a szubkultúrák cselekvéseit a munkásosztály felbomlását (Cohen, P., 1972) követő vagy a mélyebb és átfogó társadalmi változásokat kísérő feszültségekre (Kacsuk, 2005) adott reakcióként, az ideológiák és a reális társadalmi-gazdasági viszonyok közötti konfliktusokat rituálék segítségével feloldó csoportokként (Clarke et al., 1990) értelmezték.

Ebben a szellemben alkotott a posztmodern korszak egyik első képviselője, Steve Redhead is, aki a felügyeletet és a felügyelet realitását kikezdő ifjúsági és szubkulturális attitűdök összecsapásait rögzíti, elsősorban a rave-kultúra és a futball-huliganizmus szempontjából (Redhead, 1997). Nem úgy Redhead kortársa, Sarah Thornton, aki a kisebbségi és többségi szembenállását nem egy politikai-társadalmi térben vizsgálta, hanem a kulturális tőke becsatornázásával, így analógiát vonva az elitkultúra és a szubkultúra között. E rendszerben a többségi kultúra egybeesik a mainstreammel (Thornton 1996). Ehhez Becker – Thornton vezérelte, elméleti aspirációkkal is rendelkező vonalvezetésbe illeszkedik be a divatot vizsgáló Muggleton, aki Friedrich Nietzsche apollóni-dionüszoszi dichotómiájával (Nietzsche, 1994) különíti el a puritán racionalizmus vezérelte és az eklektikus szubkulturális divatot, miközben jelentős figyelmet szentel a fenomenológiai szintnek, azaz ténylegesen interjúalanyai valóságérzékeléséből és valóságábrázolásából indul ki (Muggleton, 2000). Végezetül szóvá kell tennünk Keith Kahn-Harris kutatásait,

aki a transzgresszió, már Lucien Lévy-Bruhlék (1936) által is alkalmazott, kiváló és érzékletes fogalmával reprezentálta az extrém metál szintér ellenálló, rituális aktusait. A transzgresszió lényegében annyit tesz, határsértés, tehát azokra a szimbolikus cselekedetekre utal, amelyekkel a cselekvő egyén és kollektíva kikezdi az uralkodó normaháló értékstruktúráját (Harris, 2008).

Látható, hogy míg a prominens fogalmak közül a transzgresszió explicite megjelenik a szubkultúrák és színterek kutatástörténetében, addig az uniformizáció és a szabadság csak rejtett módon bukkan fel. Az uniformizációval itt és most nem is foglalkozunk, annak konceptualizálása a későbbiekben fog megtörténni. Azonban azt, hogy mit értünk szabadság alatt, szükségesnek tartom előre tisztázni. Szabadságon nem valamilyen metafizikailag megalapozható szellemi, lelki és testi szabadságot értünk, sem pedig a politikai filozófiában 1958-ig (Berlin, 1999) visszamenő pozitív és negatív szabadság fogalom-párját. **Nem arról van tehát szó, hogy valamire való, vagy valamitől való szabadsággal rendelkeznek-e a technó-színtér tagjai, sokkal inkább annak egy fenomenológiai értelmezését alkalmazom.** Bármilyen kontextusban is beszélek a szabadságról, az Erich Fromm *Menekülés a szabadság elől* (1993) című művének szabadságmegközelítésében gyökeredzik.⁷ Ő úgy vélte, hogy az ember *társas lény* axiomatikus kijelentés elsődleges implikációja, hogy az ember pszichikai (és biológiai) szükségleteinél, és ebből következően, saját akaratánál fogva, arra predestinált, hogy feladja szabadságát, és a társadalom tagja legyen. A társadalom pedig a különböző intézményi, normatív és fegyelmező eljárások (vö. Foucault, 1990) segítségével kontrollt gyakorol az ember felett. Itt sem feltétlenül a negatív és pozitív szabadság paradigmatis látószögébe kell helyezkednünk, hiszen sokkal inkább egy ideális szabadságról és nem-szabadságról van szó, amik statikusan állnak egymással szemben. Fromm a szocializációt a szabadságból a nem-szabadságba való átmenetként írja le. **A technó esetében azt fogjuk látni,**

⁴ Becker elvitatathatlan érdeme az is, hogy a kutatott csoport fogalomkészletét használva világitott rá a deviancia kifejezés képlekeny mivoltára, így segítve az arról való továbblépést.

⁵ Megítélésem szerint, azért sem alkalmazható egy ilyesfajta, a kulturális antropológia határterületeink mozgó írás esetében a „deviáns” vagy „deviancia kifejezést használni, mert mint fogalom értékterhelt. Nem csak arra utal, hogy olyasvalamivel állunk szemben, ami a többségi normákkal ellentétben áll, de jelzi azt is, hogy az adott cselekedet vagy magatartás nem normális, elítélendő; ráadásul nem az elemzett csoport, hanem a vele opponens perspektívájából mutatkozik érvényesnek. Ahelyett, hogy az efféle konnotációtól megfosztanám, olyan fogalmakat fogok helyette alkalmazni, mint például a non-konformizmus.

⁶ CCCS: A birminghami Kortárs Kritikai Kultúrakutató Központot (CCCS) Richard Hoggart hozta létre 1964-ben. Ők az irodalom és a szociológia tudományaitól befolyásolva nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy a szubkultúrák külső jegyei által előállított jelentéseket a társadalmi változásokra és az azokból sarjadzó feszültségekre való reakcióként értelmezzék (Kacsuk 2005: 94-95).

⁷ Nyilvánvaló, hogy Fromm koncepciója már-már metafizikai jegyeket visel, így azt a konkrét valóság szintjén csak képletesen lehet értelmezni, mégis alkalmas arra, hogy megragadjuk azt az eloldódott szabadságérzést, amit a technó képvisel a technósok életvilágában.

hogyan az egyes szociális intézmények és struktúrák, ha dezintegrálják az egyént, azok „visszamenekülnek” a szabadságba, még hozzá olyan közösségi szerveződésekbe, amik intenzív és aktuális kritikáját nyújtják a dezintegrációs mechanizmusoknak és az azoknak megágyazó intézményrendszereknek. Lekerekítve tehát, a szabadság a technó – és a színterek – szűrőjén át egy olyan identifikációs-kommunikációs csatorna, amelynek segítségével könnyedén és sikeresen reflektálhatunk a kulturális és társadalmi hálóra, valamint a technósztíler közötti feszültségekre. Emellett azért is köteleztem el magam a használata mellett, mert eleget tesz a kulturális antropológia fenomenológiai törekvéseinek azzal, hogy nem kezelhetjük énikus fogalomként, sokkal inkább egy külső terminológiai eszközöként.

3. Technó és szabadság

Bár szorosan összekapcsolódnak, semmilyen esetben sem tehető egyenlőségjel a technó és a kábítószer-fogyasztás közé. Noha a 20. század végén a szintetikus szerek és a technó egyszerre jelentek meg, sokkal inkább egymás hatásának felerősítőjeként kezelendők – azaz affinitást mutatnak –, mint egymás előfeltételeiként. Vannak, akik fogyasztanak szintetikus kábítószerrel, de nem járnak technópartyra, és vannak, akik úgy járnak, vagy úgy állítják elő a zenét, hogy nem fogyasztanak kábítószerrel.

„Megint a fehér és a fekete. Ez kényelmes, az emberek szeretnek sémákban gondolkodni. Nem szeretnek belelátni a dolgok mélységeibe, mert azzal fárasztó foglalkozni. Technó egyenlő drog. Punktum. Ezen az alapon azt mondhatnám, hogy a rockzene egyenlő az alkoholizmussal”

(Boolek in: Bóta & Fülöp, 2000, 54. o.).

Mindössze arról van szó, hogy a szintetikus kábítószerrel hangulatjavító és -fokozó jelleggel bírnak, mellyel a technó zenei struktúrái és ütemes, gyors, 140-es BPM-en pulzáló akkordjai könnyen lépnek szintézisre, így frigyük nem csupán biztosítja a révületbe esést,

de a lehető legmagasabb hőfokon üzemelteti azt. Ez a szintézis alapot szolgáltat egyfajta kritikának, ami mind a többségi – nem technós – társadalmat, mind a technós társadalmat érinti.

3.1. A hatalmi mező és a szabadság-uniformizálódás oppozíció

Azt a tendenciát, amelyre az ellenállás irányul, uniformizálódásnak nevezzük.

„Nem éreztem jól magam az oktatási rendszerben. Nincs kritikus gondolkodás, szenvedtem benne, nem találtam a helyem és a közös hangot azokkal, akik csak beálltak a sorba. Nem erőltették túl a gondolkodást. Engem sem fogadtak el, kívülálló voltam, fura és más. És azt is tanítják, ha valami fura és rossz, kizárjuk, elutasítjuk”

(V. Ursula, 20).

Az uniformizálódás alatt olyan színterek, események vagy folyamatok által előidézett folytonosságot értek – az artikulált narratívák mentén –, amelyek bizonyos merev sémák mentén igyekeznek szabályozni a személyiség formálódását.⁸ Ilyen – legjellegzetesebb – szférák például a család, az iskola,⁹ vagy akár a kultúrpar,¹⁰ de míg az előbbieken kívüli erőviszonyok, addig utóbbi a közösség „hasadásában” játszik szerepet. A technó tehát egyfelől konfliktusba kerül bizonyos külső tényezőkkel, ugyanakkor olyan meghatározott külső erők, melyek képesek kisajátítani önmaguknak a technó egyes részterületeit, belsővé alakítják a konfliktust. Ennek okán az uniformizáló erőkkel való összecsapás mezőiben felsejlő folyamatok, melyek körül az összecsapás összpontosul, a már említett szabadság és az opponens popularizálódás. Azt azonban fontosnak vélem újfent megjegyezni, hogy ezek nem valóságosságuknak vagy igazságtartalmuknak megfelelően vizsgálendók, azaz nem az a kérdés, hogy valóban szabadok-e filozófiai vagy szociológiai értelemben a közösséget alkotó cselekvők, és nem is az, hogy ténylegesen populárisnak tekinthető-e a zene vagy a partyk. A dolgozat szempontjából mint kommunikációs vagy reprezentációs

⁸ Jóllehet, a technó is – mint minden más csoport – bír ezekkel a jegyekkel, de a csoport tagjai mégis szabadnak vélik magukat. A lényeg tehát nem az, hogy valóban szabadságot és homogenizációmentességet kínál-e a technó, hanem hogy a technósok ezt kommunikálják róla, így élük meg.

⁹ Éppen ezért a technóhoz való tartozást (dez)integrációs kérdésként is kezelendő.

¹⁰ A fogalmat Theodor W. Adornótól kölcsönzöm (bővebben lásd Adorno, 1990, 147–201. o.).

csatorna válnak jelentőssé. Ezen fogalmak mentén válik érthetővé, hogy milyen figurációkban ölt testet az ellenállás. Az összecsapás színtereit mezőkként kezeltem. Bourdieu koncepciójában a társadalomban jelentkező verseny különböző mezőkben zajlik, melyekben egymással szemben álló felek, különböző tőkefajták (ezek: társadalmi, gazdasági, kulturális – és jelen helyzetben utóbbira fog helyeződni a hangsúly a tudás és az információ birtoklása okán) adott mennyiségét birtokolva oppozícionáltak. Tehát mindenki a maga eszközeivel és céljaival száll harcba ebben a „játékban”. Jelen mező hatalmi mező, ugyanis van benne egy olyan domináns hatalmi erőviszony, mely – tőketöbblete által – képes uralni a szituációt (Bourdieu, 2002, 44–49. o.).

„Az uralom nem a kényszerítő hatalmat birtokló ágensek csoportjai („az uralkodó osztály”) egyszerű és közvetlen hatalomgyakorlásból következik, hanem – az egymást keresztező kényszerek hálójában születő – összetett cselekvéssorok eredményeként áll elő”

(Bourdieu 2002, 47. o.).

3.1.1. Szabadság

A technó – mint minden egyéb közösség – kialakította a maga tudáskorpuszát, és saját racionalizálási törekvéseivel bírálja a fennálló kulturális rendet egy bizonyos mezőn belül, legalábbis annyiban, amennyiben a két valóságkonceptió gyökeresen eltér egymástól, és akarva vagy akaratlanul, de ütköznek a hatalmi mezőben, így megvívják harcukat az igazságért, mely annyiban igazság, amennyiben egy bizonyos tudás- és racionalitásvilág áll mögötte. A McLuhan-galaxis¹¹ heterogén információ- és ingerhalmazainak hálójában az élet felgyorsult és túltelítetté vált, ezzel együtt a gyermekekre az életük minden területén kényszerek, impulzusok és nyomások egész sorozata nehezedik. Azokat pedig, akik nem képesek a fennálló rendhez adaptálódni és elsajátítani azokat az érték- és normakészleteket – akár a túlterheltség, akár a referenciacsoportokban jelenlévő diszfunkciók okán –, amelyeket az uralkodó kultúra - mely itt a nem-technó - legitimnek tekint, ezen érték- és norma-közeg kivet magából. A már említett Erich Fromm még

úgy fogalmazott, hogy a kvázikitaszítottság révén olyan destruktív késztetések ébrednek az emberben, amelyek célja a külvilág szétrombolása, ellenállás az őt egyre szigorúbban szabályozó külvilággal szemben (Fromm, 1993, 150–154. o.).

Az tehát ezen a ponton világos, hogy az egyén akkor hullik ki a többségből, amikor az egyes, többségi kultúra értékeit hordozó referenciacsoportok¹² nem képesek valamilyen diszfunkcionális mechanizmus okán integrálni az egyént, de ezeket a csoportokat nem feltétlenül szükséges olyan emberi közösségekként leírni, amelyeknek értékei teljes mértékben egyeznek a domináns hatalmi erőviszony értékeivel, csupán nyitottak feléjük. A diszfunkció – amely erősíti a belevettség meghatározását – pedig nem feltétlenül egyezik azzal az elhatározással, mely az egyént nem arra tanítja, hogy a fennállóval szemben merjen kritikus lenni. Sokkal inkább azt mondhatjuk, hogy a szóban forgó referenciacsoport az azt alkotó egyénnel nem jár el igazságosan – itt az igazságosságot az egyén szemszögéből, nem pedig egyetemes imperatívusként, kutatói értékítéletként kell értelmezni –, nem elégíti ki lelkiileg vagy szellemileg őket, esetleg egyenlőtlen bánásmódokat eszközöl.

„Én másfél évesen kitaláltam, hogy nekem az életem lesz a néptánc, és ez utána még így 14–15 évig kitarított, 3 éves koromtól számolva. (...) mindig is az volt az álmom, hogy egyszer Budapesten egy nagy tánccsoportban táncolhassak, és amint feljöttem az egyetemre, egyből el is mentem egy nagy tánccsoportba, de hát borzasztó élményeim voltak vele, és alapvetően a társaság sem volt annyira nyitott. (...) akkor kapott új tánctanárt a csoport, és volt egy kemény mag, ami már megvolt, meg voltunk sokan újak, és nem tudtunk beilleszkedni, és nem segített az a kemény mag sem, és az sem, hogy a tánccsoportnak új vezetője lett, plusz ennek az új vezetőnek így a stílusa, a nézetei és a világról alkotott képe szöges ellentétben áll a sajátommal. Ő nagyon kormánypárti, és nagyon ez a nacionalista, konzervatív néptáncos, ez az ilyen bőrtatyis, és kicsit rosszul voltam tőle, és amúgy sem tisztességesen csinálta. (...) 50 évesen nem tud kiállni egy 50 tagú csoport elé, és nem tudja azt mondani, hogy »Te jöhetsz a fesztiválra, mert jól táncolsz, te pedig nem, mert

¹¹ Manuel Castells a Gutenberg-galaxis konceptualizálója, Marshall McLuhan tiszteletére nevezte el az elektronikus médiumok 21. századi, telített rendszerét McLuhan-galaxisnak.

¹² A referenciacsoportok az intencionális ellenállás esetében is fontos tényezők lesznek, mint azt a következő alfejezetben látni fogjuk.

még fejlődöd kell, de ne aggódj, járjál még táncra, és menni fog.» Ehelyett csak kirakta a Facebook-csoportunkba a névsort, hogy ki jöhet és ki nem. És ez kicsit megalázó volt, tekintve, hogy max. 5 lánnyal volt, és tudni lehetett, hogy ki az, aki nem mehet. Semmi magyarázat hozzá, csak így... Elég sokat csalódtam. Meg ott már nem arról szólt, hogy mi egy nagy, jó közösség vagyunk, és akkor de jól elvagyunk, hanem mindenki fúrta a másikat, hogy bekerülhessen a kemény magba, meg a fesztiválokra, meg ilyenekre” (P. Anna, 22).

De ugyanilyen referenciacsoportnak kell tekintenünk a család intézményét, amely már alapvető természete és megnevezése okán, tehát fundamentumában is a hatalom felé nyitott, és önmaga jogán kell megteremtenie a gyermekeknek azt az érzelmi és kognitív stabilitást, ami aztán a társadalmi beilleszkedést segíti elő. Azonban a deficitek és repedések a családi hálózaton megnehezítik az integrációt, és maradandó sérüléseket okozhat az egyénben, amelyek feloldása nehézségekkel jár.

„Apa és anya szétmentek, nem tudom, mennyi idős lehettem. Igazából annyit kell tudni róluk, hogy nem voltunk soha egy összetartó család. Apa nem nagyon volt mellettünk. Sok gondja volt anyának velem. Nehéz erről beszélni. Ez nem volt egy összetartó család. Anya mindig próbált megadni mindent, csak úgy érzem, hogy apa és sok minden miatt nehéz élete volt, és nehéz volt neki érzelmileg támogatást nyújtani. Kicsit megtörte az élet, és ennek mi is megittuk a levét kicsit. (...) Apát nem érdekelte semmi. Mi se. Nem az, hogy nem értem, hogy miért születtük, de anya előtt már volt házassága, és onnan is két gyereke, és ott hagyta őket. Nem értem, hogy mit gondol az életről, szülőségről, emberi kapcsolatokról. (...) amíg iskolába jártam, addig apának kötelessége volt gyerektartást fizetni, de sok bírósági tárgyalás volt – bár annyira nem vagyok beavatva. Anyának úgy kellett kikönyörögni, és az se volt sok. Éreztem a feszültség hatását. (...) Az anyagiak miatt kellett keresnem, de tényleg nem érdekelt, hogy mi van vele, mert őt sem érdekelte. Soha nem volt apa-lánya beszélgetés, semmit nem tud rólam. Ez elsősorban a szülő feladata lenne, akkor miről beszélünk? (...) Számomra ő nem létezik valamiért” (P. Éva, 23).

A konkrét ok, ami miatt az interjúalanyaim a technóközösség részévé váltak, esetenként eltérő, de minden egyéni-oksági viszony mögött olyan, többé-kevésbé

egyező sémák bújnak meg, amelyek az integrációs deficitek képében jelennek meg. Legyen az egy tánccsoport, iskola vagy család, valamilyen szempontból nehezítik azt, hogy az egyén az adott csoporthoz, és akár ezzel együtt a többségi társadalomhoz megfelelően tudjon kapcsolódni. A szolidaritás ilyenén gyengülése miatt új szolidaritásokat keresnek, amelyek nyitottak az egyén felé. Így pedig feltárul előttünk a technó egyik központi fogalmának, a nyitottságnak a kiemelkedő szerepe. **A nyitottság alatt egy olyan centrális viszonyulási mintázatot értenek, amelynek révén érzékenyebben reagálnak az őket körülvevő világ jelenségeire, és ez az érzékeny reagálás erősíti a szolidaritást a közösségen belül, hiszen – saját bevallásuk szerint – a máságra nem elutasítóan reagálnak, nem akarják marginalizálni a tőlük eltérő személyiségi vagy viselkedési mintákat, sokkal inkább interpretálni igyekeznek a tőlük távol álló jelenségeket.**

„Sokféle ember van itt. Annyiféle társadalmi rétegből jönnek össze. Sok társadalmi réteget ismertem meg, sokkal elfogadóbb lettem” (T. József, 24).

A nyitott attitűd azért igazán fontos, mert emiatt van lehetőségük az őket depriváló korábbi referenciacsoportokból utat találni a technó felé, és majd a rítusokon fel tudják oldani korábbi frusztrációikat. Így a nyitottság összefonódik a szabadság képzetével.

A szabadsággal szemben a popularizálódás – ahogy azt korábban hangsúlyoztam – egyszerre külső és belső kényszerűségként és konfliktusként jelentkezik. Külső, mert a kultúripar kisajátítani igyekszik a technót, létrehozni annak profitábilis, populáris változatát. Belső, mert a technón belüli polarizálódást¹³ ezen uniformizáló hatás sikeres folyamatának tulajdonítják.

„Technóforradalom van... Vagy inkább reneszánszot élünk, csak ezt Magyarországon nemigen tudják. Amikor a '90-es években megjelent, iszonyat népszerű volt, iszonyat jó zenéket csináltak, a hangvétele azóta megváltozott. Megnéztél egy Trainspottingot, 24-25 éves a film, ha akkor egy átlag magyar kispolgár meghallgatta, »kilehetett« a soundtracktől. Ma minden 24-25 éves felugrik. Sokan annak idején is hallgatták, csak mi meg a Korda Gyurit, a Klárikát...” (V. Ursula, 20).

¹³ Interjúalanyaim megkülönböztettek egymástól „autentikusokat” és „bizniszeseket”, akik a popularizálódással kerültek egymással szembe, azonban ennek fluid mivolta, az interjúk csekély száma és a terjedelmi korlátok okán a szerepek és státuszok kérdésével nem foglalkozok.

3.1.2. Popularizálódás

A popularizálódás a technót becsatornázza egy olyan struktúrába, melyben az aktorok száma exponenciális növekedésnek indult, ennek okán jóval több ember vesz részt a partykon napról napra, hétről hétre. Interjúalanyaim ezt a folyamatot azzal, az általuk sztereotípiának bélyegzett, vélekedéssel kapcsolják össze, melyben a kábítószer és a technó ekvivalensek, a „közvélekedés” kommunikációjában teljesen azonosulnak egymással.

„A technóbulit mindenki azonosítja a drogozással, ezért, ha valaki elkezd drogozni, akkor eszébe jut, hogy el kéne kezdeni technót hallgatni, még akkor is, ha fogalma sincs, hogy mi az” (P. Anna, 22).

Így a közösségben a zene és a partyk popularizálódásának előfeltételeként a kábítószer populáris mivoltát azonosítják. E két tényező minden kétséget kizárólag összekapcsolódik, hiszen míg a mindennapokban az értékek, normák és jog által stabilizált helyzetek és állapotok ellehetetlenítik a „legitim kábítószereszt”, addig a partyk legitimálják a kábítószerfogyasztást.

„Itt az a szerencsétlenség történt, hogy Magyarországon a drogok elterjedése egy időbe esik ennek a zenének az elterjedésével” (DJ Kecse in: Bóta & Fülöp, 2000, 54. o.).

E narratíva mentén különülnek el azok, akiket a zene és a kultúra szeretete vonz a partykra és azok, akiket csupán a kábítószer. Míg utóbbiak azért járnak partykra, hogy ott kábítószerrel foglalkozhassanak, addig az előbbieket azért fogyasztanak kábítószerrel, mert eleve járnak partykra, a kábítószer csupán a révület létrejöttében segít. Ugyanakkor éppen a legutóbb említett tényező az oka annak, hogy a két komponens – szintetikus kábítószer és technózene – egymásra találhatott. Nem egyenlők egymással, ugyanakkor nem is differenciálhatók a technó mezején belül. Ráadásul a technó népszerűbbé válása a partyknak teret adó színterek heterogénebbé válásában is megfigyelhető. Már nem csupán az elhagyott és periférikus raktárépületek adnak otthon a technóbuliknak, hanem belvárosi és egyetemi klubok, különböző fesztiválok egyes színpadai, olyan „saját” fesztiválok, mint az Ozora vagy a B my Lake, de egyes történelmi emlékművek helyszínén, mint a keszthelyi Festetics-kastély is szerveztek már technóbulit. Mi sem mutatja jobban a technó népszerűsödését, mint

hogy marginális és elhagyott területekről közelebb került hétköznapi tevékenységeink életteréhez, vagy maga is egy ilyen élettér, sőt olyan tereken rendezkedett be, melyet az egyéni és a kollektív emlékezet strukturál, bordáz, parcelláz, és így közvetlen vagy közvetett kapcsolatba is egyre többen kerülnek vele, ami megalapozza, hogy népszerűsége az elkövetkezendő években tovább nőjön. Azonban a szórakozási forma mellett elkerülhetetlen az is, hogy a zene is mind nagyobb népszerűsége tegyen szert.

„Sorra jelennek meg itthon és külföldön azok a zenei rendezvények, amiknek látszik, hogy milyen vonzásuk van. Manapság, ha valaki azt mondja, hogy technóbuliba jár, viszonylag elfogadható. Az alternatív stílusok nincsenek annyira kisebbségben” (Sz. Krisztián, 22).

És éppen a popularizáció, illetve annak uniformizáló jellege okozza, hogy a technónak mint ellenálló társadalmi alakzatnak pont az ellenálló jellege „hígul” azáltal, hogy a kultúriparon belül működő egységesítő mechanizmus elkezdte kisajátítani magának, és olyan módon átformálni, hogy egysíkúvá kezdjen válni. Érdekes ellentét figyelhető itt meg, hiszen míg az uniformizálás tendenciája folyamatosan ott munkál a technóban, addig a közösség mégis egy úgynevezett rejtőzködő jelleget kell hogy öltösn.

3.1.3. Prevenciók a szabadság ellenében

Az ilyesfajta hatalmi mezőkben „a tudás akarása” (Foucault, 1999) mindig aszerint értelmezendő, hogy az adott tudással milyen más tudások állnak szemben. A hatalmi vektorok szakadatlan küzdelme e tudások szerint folyik, és a cél mindig az, hogy a tudások érvényt szerezzenek önmaguknak és a csoportnak. Ezekben a harcokban pedig mindig az igazság – amely egyik-másik tudás és szintetizált egészük által legitim – bukik felszínre. Esetünkben a harc a technó-uniformizáció oppozíció feszültségében zajlik, és bár azzal kezdtük, hogy semmilyen esetben sem tehető egyenlőségjel a kábítószer és a technó közé, most mégis szót kell emelnünk kapcsolatuk mellett, hiszen különös affinitás (vö. Lakatos, 2011; Kollár, 2021) figyelhető meg esetünkben, minthogy egymással vegyítve, konvergencia jellegükénél fogva, az ideáltipikus többségi társadalom átfogó és hatékony kritikáját nyújtják. A kábítószer példája érzékletes mikroperspektivikus esettanulmányként szolgál a szabadság és az uniformizáció-popularizálódás ellentétéhez.

„Először 4 éve voltam buliban (...) Akkor még nem használtam kábítószer, mert paráztam tőle” (T. József, 24).

Az a fajta társadalmi ellenállás, amely körülengi a kábítószereket – a marihuánától a szintetikus szerekig –, elsősorban a prevenciós előadásoknak köszönhető, amelyek – interjúalanyaim szóhasználatával élve – „démonizálják” őket. Jóllehet a prevenciók mögött egyfajta tudáskészlet áll, amely bizonyos szempontok alapján megalapozottnak tekinthető, azonban ezeket a tudásokat előfeltételező prevenciók dezinformatívák és marginalizálják azokat az élettani, pszichológiai vagy szociológiai hatásokat, melyek kedvezően hathatnak az egyén életében – legalábbis interjúalanyaim elmondásai alapján általános és középiskolás korokban így voltak jellemezhetőek az iskolai prevenciós előadások.

„Én arra emlékszem, hogy általános végén, kábé nyolcadik körül átmentünk egy középiskolába, aztán valami rendőr bácsi elkezdett nekem papolni, hogy a csoki is drog. Hogy ő miket nem tud (...) és ott igazából most ilyen fiatal gyerekeknek, érted, elmondod, hogy mi ez, meg »Ne drogozz, mert az szar.« Hát az igazából nem egy üzenet. Meg nincs egy értéke neki, egy, egy lufi. Beszélsz a semmibe. Itt tényleg kellene feltárni szerintem, meg meg kéne mutatni a jó oldalát is ezeknek. Gyakorlatilag olyan furán ítéli meg a társadalom ezt a dolgot, meg az oktatás is. Középiskolában szerintem nem volt prevenció, ahol igazából nem is prevenciónak kellett volna lenni, hanem tájékoztatásnak. Szakemberek kellenének ezzel a témával kapcsolatban, akik ezzel foglalkoznak” (K. András, 24).

Ehelyett – a közösség tagjainak véleménye szerint – egy élményalapú, elrettentő narratívát igyekeznek felhúzni szándékolt torzításokra, így a cél nem egy olyan informatív tájékoztatás, amely hatékony lehet a kábítószer-fogyasztás megelőzésével kapcsolatban, vagy amely tudatos kábítószer-használatra neveli a gyermeket.¹⁴ Sokkal inkább a sematizálás egy újabb formáját teremti meg, amely a démonizáción, az elrettentésen alapul, és amely uniformizálni akar, ezzel táptalajt szolgáltatva az ellenálló magatartásoknak, méghozzá – tautológ módon – a kábítószer-használatnak.

„Nincs hagyománya, kevesen ismerik. A köztudatban ezekről a szerekről az van, hogy addiktív, hogy egyszer kipróbálsz, és lecsúszol, meghalsz tőle, amint elfogyasztottad. Úgy él a köztudatban, hogy nem is próbálták. Mi meg nem híreszteljük, hogy semmi bajod nem lesz tőle, mert nem fognak neked hinni. Sok barátomnál is érzem a fenntartást. Nem tudom, félnek ettől az emberek” (P. Éva, 23).

Ráadásul megfelelő tájékozottság hiányában, ha az egyén kábítószer-használatához folyamodik, nem képes azt tudatosan, megfelelő módon csinálni, csak mértéktelenül fogyasztani azt, lévén, a tapasztalata abszolút ellentmondásban van a korábban elhangzott prevenció anyagával.

„Én nagyon nem találkoztam a drogos közeggel nagyon sokáig. Akkor csak az iskolából annyit tudtam, hogy beveszel egy színes tablettát, és meghalsz. Kb. ez a drogprevenció. Meg kiültetnek egy alkoholistát, és azt mondja, hogy »Ha megennék egy rumos sportszeletet, újra alkoholista lennék«. Ez annyira nem érzékenyítő egy hatodikos gyerek számára” (P. Anna, 22).

„Csak a saját példamból is látszódik, hogy így kommunikálták, és mégis volt egy időszakom, amikor belecsúsztam. Van, aki a tiltás miatt nem csinálja, de van olyan, mint én, akinek tiltották, és kíváncsi volt rá, és hajtott ez a tiltás is. A baráti körből is volt, aki kipróbálta, akkor én miért ne csinálnám?” (T. József, 24).

Az ellenállás tudása, mely gyakran szaktudáson, de elsősorban mindig tapasztalaton nyugszik, nem azt kívánja meg, hogy minden szer használata minden korban és minden időben legális legyen, ez csupán szavaik kifogatása lenne. A cél, melyet a tudás alapoz meg, a szemléletváltás, melyben a kábítószer nem mint deviáns fiatalok hétvégi kicsapongása manifesztálódik, hanem mint rituális kellék, melynek lehetnek pozitív és negatív hatásai az egyén életére nézve, melynek fogyasztása legitim az adott felkészültség, adott keretek és adott események között. De a lényeg és az elsődleges elhatározás az, hogy az uniformizálás, a prevenció ne a lélekre irányuljon, és ösztársadalmi, statikus és szigorú

¹⁴ A tudatos kábítószer-fogyasztás olyan fogyasztási magatartásokat foglal magában, melyek során az egyén nem a kábulat célja szerint racionalizálja fogyasztói cselekedetét, hanem lelki és pszichológiai folyamatok feltárására, esetleg a stressz feloldására irányulnak ezek az attitűdök, így magukban foglalva a mértékkel történő fogyasztást is.

normává tegye azt a megvetést, mely a kábítószerre és az azt fogyasztókra irányul, hanem szakmai és kellően körülhatárolt tájékoztatás legyen.

„A gyerekeimmel kapcsolatban majd, ha kérdeznek valamit, vagy én mondanék valamit, biztosan csak őszintén beszélnék. Elmondanám a jót, a rosszat, mert van jó oldala. Jó esték, olyan kapukat nyit meg, amik jó hatással vannak rád. De túlkattoghatod, és belebukhatsz. Meg kell tanítani a gyerekeket kritikusan gondolkodni, és mérlegelni. Nem fogom hagyni, hogy a gyerekeim lecsúszott legyen, de felelősségteljesen nevelném és nem vetném meg, ha a saját határain belül drogozna, az ő döntése, hogy azt a tabit még be akarja-e venni, a csíkot fel akarja-e szívni, azt a sört még meg akarja-e inni, azt a bélyeget még le akarja-e nyalni, azt a gombát még meg akarja-e enni. Gondolkodniuk kell, ne egy minisztériumból döntsék el a véleményt. Hülyeség félni. Magadtól kell, nem a drogoktól” (V. Ursula, 20).

4. Zárszó

Zárásképpen még egyszer fontosnak vélem hangsúlyozni, hogy bár úgy tűnhet, az alkalmazott szabadság-fogalom mindenfajta korláttól mentesíti őket, mintha semmiféle elvárásnak nem kellene megfelelniük. Ezt természetesen nem állítom, lehetetlen vállalkozás is lenne, hiszen már előfeltétele a technóhoz tartozásnak, hogy az adott illető szeresse például a technózenét.

Így mind a szabadság, mind más, kifejtett vagy csupán belebegtettetett fogalom (pl. nyitottság) az émikusság felé közelítő, de mégis az étikusság dimenziójában megragadt kategóriák, melyek nem tartanak igényt abszolút igazságérvényre. Arról van szó csupán, hogy általuk megragadható és leírható az az érzelmi viszonyulás, ami a technót jellemzi: a dezintegráció, hogy annak révén miért, hogyan fordulnak szembe az általuk kreált, populáris, homogén többségi társadalom képével.

Érdeemesnek tartom végül leszögezni, hogy a popularizálódás és az uniformizáció a technóban oly' erősen összekapcsolódik, hogy már-már megfeleltethetőek egymásnak. Az uniformizáció egy olyan makrostruktúra, ami a modernitásban gyökeredzik, és átfogja világot – legalábbis interjúalanyaim szerint –, míg a popularizáció ennek egyik eszköze és szimptomája. Az olyan transzgresszív gyakorlatokkal, mint a zene klasszikus szerkezetét kikezdő technó hallgatása vagy a kábítószer fogyasztása az e folyamatok elleni, hol nyílt, hol rejtett ellenállás. A szabadság fogalma pedig éppen ezért alkalmas a CCCS-hagyományhoz köthető szubkultúra- kutatásokban, amikor is az átfogó társadalmi és kulturális változások és az azokat kísérő mikro feszültségek viszonyát vizsgáljuk azon csoportok perspektívájából, ahol ezek a feszültségek kifejtik hatásukat.

Felhasznált irodalom

- Adorno, T. W. (2011). A kultúripar. In Adorno, T. W. & Horkheimer, M., *A felvilágosodás dialektikája*. Budapest, HU: Atlantisz.
- Becker, H. S. (1991). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York, NY: The Free Press.
- Berlin, I. (1990). Two Concepts of Liberty. In Leterre, T. (Ed.): *Three Lectures on Citizenship, Individuals and Justice*. Capetown, ZA: UWC Press.
- Bourdieu, P. (2002). *A gyakorlati észjárás – A társadalmi cselekvés elméletéről*. Budapest, HU: Napvilág.
- Bóta B. & Fülöp Z. (2000, szerk.). A keverő is hangszer. Kerekasztal-beszélgetés magyar DJ-kkel. *Replika*, 39, 39–60.
- Clarke, J., Hall, S., Jefferson, T. & Roberts, B. (1990). Subcultures, Cultures and Class. In Hall, S. & Jefferson, T., *Resistance Through Rituals. Youth Subcultures in Post-war Britain* (pp. 9–74). Abingdon, UK: Routledge.
- Cohen, A. K. (1971). *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. New York, NY: The Free Press.
- Cohen, P. (1972). Subcultural Conflict and Working Class Community. *Working Papers in Cultural Studies*, 2, 5–51.
- Foucault, M. (1990). *Felügyelet és büntetés. A börtön története*. Budapest, HU: Gondolat.
- Foucault, M. (1999). *A szexualitás története. A tudás akarása*. Budapest, HU: Atlantisz.
- Fromm, E. (1993). *Menekülés a szabadság elől*. Budapest, HU: Akadémiai Kiadó.
- Kacsuk Z. (2005). Szubkultúrák, poszt-szubkultúrák és neo-törzsek. *Replika*, 53, 91–110.
- Kollár D. (2021). A protestáns etika kémiája. *Replika*, 117–118, 273–284.
- Lakatos Z. (2011). Az elektív affinitás: a fogalmat övező homály okai és következményei a társadalomtudományban. *Elpis*, 1, 103–119.
- Lévy-Bruhl, L. & Claire, L. A. (1936). „Transgression” and Incest. In *Primitives and the Supernatural*. London, UK: Routledge, 197–227.
- Muggleton, D. (2000). *Inside Subculture: The Postmodern Meaning of Style*. Oxford, UK: Berg.
- Nietzsche, F. (1994). *A tragédia születése*. Bukarest, RO: Kriterion.
- Redhead, S. (1997). *Subculture to Clubcultures: An Introduction to Popular Cultural Studies*. Oxford, UK: Blackwell Publishers.
- Tallár F. (1999). *A szabadság és az európai tradíció*. Budapest, HU: Atlantisz.
- Thornton, S. (1996). *Club Cultures: Music, Media and Subcultural Capital*. London, UK: Wesleyan University Press.
- Tófalvy T. (2008). Extrém zenei műfajok és online közösségi média: a szubkultúráktól a műfaji színterekig. *Replika*, 64–65, 135–149.

